

O'SMIRLARDA KASB TANLASH MOTIVLARINI OSHIRISH USULLARI

Umurzaqova Nodira Mamurjonovna¹¹ O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti PsixologiyaMAQOLA
MA'LUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

*Received: 11.10.2024**Revised: 12.10.2024**Accepted: 13.10.2024*

KALIT SO'ZLAR:

*motivlarini
pasaytiruvchi omillar,
moliyaviy imkoniyatlar,
ta'lim muassasasi,
oilaviy muhit..*

O'smirlik davri – bu shaxsning kelajakdagi hayot yo'lini belgilovchi muhim bosqich. Bu davrda o'smirlar o'zlarining qiziqishlarini va qobiliyatlarini kashf etadilar, ularning qaysi kasbga moyilligi borligini tushunishga harakat qiladilar. Ammo, ko'pincha o'smirlar kasb tanlashda shoshilib qaror qabul qilishadi, ularning qarorlari etarli darajada motivlangan bo'lmaydi. Natijada, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kelmaydigan kasbni tanlagan o'smirlarning hayotidan qoniqish olish ehtimoli ancha past bo'ladi.

Shuning uchun, o'smirlarda kasb tanlash motivlarini oshirish – ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omil hisoblanadi.

KIRISH. O'smirlarda kasb tanlash motivlarini oshirishning ahamiyati quyidagilar bilan bog'liq:

- **Yaxshi kasb tanlash:** Motivlangan o'smirlar o'zlarining qobiliyatlarini va manfaatlarini hisobga olib, o'zlariga mos kelgan kasbni tanlashlari mumkin. Bu esa ularning ish bilan band bo'lish imkoniyatini oshiradi va ularning mehnat faoliyatidan qoniqish olish ehtimolini oshiradi.

- **Muvaffaqiyatli martaba:** Motivlangan o'smirlar o'zlari tanlagan kasbda muvaffaqiyatli bo'lishlari ehtimoli yuqori bo'ladi. O'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kelgan kasbni tanlagan o'smirlar, o'z ishlarini yanada samarali va zavq bilan bajaradilar, bu esa martaba o'sishini ta'minlaydi.

- **Hayotdan qoniqish:** O'zlarining kasblaridan qoniqish olgan o'smirlar hayotlaridan ko'proq qoniqish oladilar. Ular o'zlarining mehnat faoliyatidan zavq oladilar va hayotlarini mazmunli tarzda yashaydi.

O'smirlarda Kasb Tanlash Motivlarini Pasaytiruvchi Omillar

O'smirlarda kasb tanlash motivlarini pasaytiruvchi omillar juda ko'p. Eng muhim omillar quyidagilardir:

- **O'smirlarning o'zlarini yetarli darajada anglamasligi:** O'z qiziqishlari va qobiliyatlarini bilmaslik, ularning kelajakdagi kasbi bilan qanday bog'liqligini tushunish qiyinligi, o'zlariga bo'lgan ishonchning yetishmasligi kasb tanlashda motivatsiyani pasaytiradi.

- **Kasb haqida etarli ma'lumotning yo'qligi:** O'smirlar ko'pincha turli kasblar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lmasdan, qaror qabul qilishadi. Kasbning talablari, ish sharoitlari, zarur bilim va ko'nikmalar haqida etarli ma'lumotlarga ega bo'lmaslik kasb tanlashda motivatsiyani pasaytiradi.

- **Oila va jamiyatning ta'siri:** Oila a'zolari, yaqin do'stlar, o'qituvchilarning o'z fikrlari va istaklari o'smirlarning qarorlariga ta'sir qilishi mumkin. O'smirlarning o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlaridan ko'ra, ota-onalarining xohish-istaklari yoki jamiyatning tendentsiyalari asosida kasb tanlashga majbur bo'lishlari motivatsiyani pasaytiradi.

- **Moliyaviy imkoniyatlar:** O'smirlarning moliyaviy imkoniyatlari cheklangan bo'lsa, ularning orzu qilgan kasbni tanlashga imkoniyati bo'lmaydi. Bu esa, ularni o'zlarining qiziqishlaridan voz kechishga va boshqa kasblarni tanlashga majbur qiladi, bu esa ularning motivatsiyasini pasaytiradi.

- **Bozorning talabi:** Ayrim kasblar bozorda talabga ega emasligi, o'smirlarning kelajagida ish topishini qiyinlashtirishi mumkin. Bu esa, ularning tanlagan kasblariga bo'lgan ishonchni pasaytiradi va ularning motivatsiyasini kamaytiradi.

O'smirlarda Kasb Tanlash Motivlarini Oshirish Usullari

O'smirlarda kasb tanlash motivlarini oshirish uchun quyidagi usullar qo'llanilishi mumkin:

O'smirlarning o'zini anglashini rivojlantirish

- **Qiziqishlarni aniqlash:** O'smirlarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash uchun testlar va o'yinlar o'tkazish. Masalan, o'smirlarga turli kasblar haqida videolarni tomosha qilish, kitoblar o'qish va o'z fikrlarini bildirishga imkoniyat berish.

- **Shaxsiy rivojlanish darslari:** O'smirlarga o'zlarini anglashga, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga yordam beruvchi darslar o'tkazish. Bu darslar o'smirlarning o'zlariga bo'lgan ishonchini oshirishga, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlari haqida chuqurroq bilimga ega bo'lishga yordam beradi.

- **Mentorlik dasturlari:** O'smirlarni turli kasblar sohalari vakillari bilan uchrashtirish, ular bilan suhbatlashishga imkoniyat berish. Bu ularga turli kasblar haqida ko'proq ma'lumot olishga va o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olib, qaror qabul qilishga yordam beradi.

Kasblar haqida to'liq ma'lumot berish

- **Kasb tanlash bo'yicha darslar:** O'smirlarga turli kasblar, ularning talablari, ish sharoitlari, zarur bilim va ko'nikmalar haqida tushuntirishga qaratilgan darslar o'tkazish. Ushbu darslar kasblarning ijobiy va salbiy tomonlarini ochib beradi, o'smirlarga o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga qarab, ma'lumotli qaror qabul qilishga yordam beradi.

- **Kasb tanlash bo'yicha kitoblar va jurnallar:** O'smirlarga kasb tanlash bo'yicha kitoblar, jurnallar va onlayn resurslarga kirish imkoniyatini taqdim etish. Bu ularga turli kasblar haqida batafsil ma'lumot olishga yordam beradi.

- **Kasbga oid videolar va filmlar:** O'smirlarga turli kasblar haqida videolar va filmlarni tomosha qilish imkoniyatini taqdim etish. Bu ularga kasblarning amaliy tomonlarini ko'rishga va o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlari bilan qanday bog'liqligini tushunishga yordam beradi.

Oila va jamiyatning qo'llab-quvvatlashini ta'minlash

- **Oilaviy muhit:** Oila a'zolari o'smirlarning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashlari, ularga tanlov erkinligi berishlari va o'z qarorlarini qabul qilishga yordam berishlari kerak. Bu o'smirlarning o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

- **Ta'lim muassasasi:** Maktab va kollejlarda o'smirlarga kasb tanlash bo'yicha maslahat berish, turli kasblarga oid ma'lumotlar taqdim etish, kasbga oid tadbirlar va ko'rgazmalarni tashkil etish orqali ularning kasb tanlash motivlarini oshirishga yordam berishlari mumkin.

- **Jamiyat:** Jamiyat a'zolari o'smirlarga kasb tanlashda yordam berish, ularga kasbga oid ma'lumotlar taqdim etish, kasbga oid tadbirlar va ko'rgazmalarni tashkil etish orqali ularning motivatsiyasini oshirishga yordam berishlari mumkin.

Amaliy tajribalarni taqdim etish

- **Stajirovkalar:** O'smirlarga turli kasblar sohasida stajirovka qilish imkoniyatini taqdim etish. Bu ularga kasb haqida amaliy tajriba olishga va o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlari bilan qanday bog'liqligini tushunishga yordam beradi.

- **Ishga joylashtirish bo'yicha dasturlar:** O'smirlarga ishga joylashtirish bo'yicha dasturlar taqdim etish. Bu dasturlar o'smirlarga ish bozorining talablarini tushunishga va o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kelgan ish topishga yordam beradi.

Moliyaviy imkoniyatlarni oshirish

- **Grantlar:** O'smirlarga o'qishni davom ettirish uchun moliyaviy yordam beradigan grantlar va stipendiyalar taqdim etish. Bu ularga o'zlarining orzu qilgan kasbni tanlashga va o'qishni davom ettirishga imkoniyat yaratadi.

- **Qarz berish dasturlari:** O'smirlarga o'qishni davom ettirish uchun qarz olish imkoniyatini taqdim etish. Bu ularga o'zlarining moliyaviy imkoniyatlaridan qat'i nazar, o'qishni davom ettirishga imkoniyat yaratadi.

Kasb Tanlashdagi Qiyinchiliklar va Ularni Yengish

O'smirlar kasb tanlash jarayonida quyidagi qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin:

- **O'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini bilmaslik:** O'smirlar o'z qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda qiynalishlari mumkin. Ular o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini, qaysi sohalarida muvaffaqiyatli bo'lishlarini tushunishda qiynalishlari mumkin.

- **Kasblar haqida yetarli ma'lumotning yo'qligi:** O'smirlar ko'pincha turli kasblar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lmasdan, qaror qabul qilishadi. Kasbning talablari, ish sharoitlari, zarur bilim va ko'nikmalar haqida etarli ma'lumotlarga ega bo'lmaslik, o'smirlarni noto'g'ri qaror qabul qilishga olib kelishi mumkin.

- **Oila va jamiyatning ta'siri:** Oila a'zolari, yaqin do'stlar, o'qituvchilarning o'z fikrlari va istaklari o'smirlarning qarorlariga ta'sir qilishi mumkin. Bu o'smirlarni o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlaridan ko'ra, boshqalarga yoqadigan kasbni tanlashga majbur qilishi mumkin.

- **Moliyaviy imkoniyatlar:** O'smirlarning moliyaviy imkoniyatlari cheklangan bo'lsa, ularning orzu qilgan kasbni tanlashga imkoniyati bo'lmaydi. Bu esa, ularni o'zlarining qiziqishlaridan voz kechishga va boshqa kasblarni tanlashga majbur qiladi.

- **Bozorning talabi:** Ayrim kasblar bozorda talabga ega emasligi, o'smirlarning kelajagida ish topishini qiynlashtirishi mumkin. Bu esa, o'smirlarni tanlagan kasblariga bo'lgan ishonchni pasaytiradi.

Ushbu qiyinchiliklarni yengish uchun o'smirlarga qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish, ularga maslahat berish, kasb tanlash bo'yicha o'qitish, kasbga oid ma'lumotlar taqdim etish va amaliy tajriba olish imkoniyatini taqdim etish kerak.

O'smirlarda Kasb Tanlash Motivlarini Oshirishda Pedagogik Yondashuvlar

O'smirlarga kasb tanlash motivlarini oshirishda pedagogik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Pedagoglar quyidagi jihatlariga e'tibor berishlari kerak:

- **O'smirlarning qiziqishlarini aniqlash:** Pedagoglar o'smirlarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash uchun suhbatlar o'tkazishlari, ularga testlar va o'yinlar o'tkazishlari, ularning ijodiy ishlarini tahlil qilishlari mumkin.
- **Kasblar haqida ma'lumot berish:** Pedagoglar o'smirlarga turli kasblar, ularning talablari, ish sharoitlari, zarur bilim va ko'nikmalar haqida batafsil ma'lumotlar taqdim etishlari kerak.
- **Kasbga oid tadbirlar:** Pedagoglar o'smirlarga turli kasblarga oid tadbirlar, ko'rgazmalar, ma'ruzalar va uchrashuvlarni tashkil etishlari, ularga kasbga oid amaliy tajriba olish imkoniyatini taqdim etishlari kerak.
- **O'smirlarning o'zini anglashini rivojlantirish:** Pedagoglar o'smirlarga o'zlarini anglashga, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga yordam beruvchi darslar o'tkazishlari, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam berishlari kerak.
- **Mentorlik:** Pedagoglar o'smirlarni turli kasblar sohalari vakillari bilan uchrashtirishga yordam berishlari, ularga mentorlik qilish imkoniyatini yaratishga yordam berishlari kerak.

Kasb Tanlash Motivlarini Oshirishda Ota-onalar Roli

Ota-onalar o'smirlarning kasb tanlash motivlarini oshirishda muhim rol o'ynashadi. Ular quyidagi jihatlariga e'tibor berishlari kerak:

- **O'smirlarning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash:** Ota-onalar o'smirlarning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashlari, ularga tanlov erkinligi berishlari va o'z qarorlarini qabul qilishga yordam berishlari kerak.
- **Kasblar haqida ma'lumot berish:** Ota-onalar o'smirlarga turli kasblar haqida ma'lumot berishlari, ularning talablari, ish sharoitlari, zarur bilim va ko'nikmalar haqida tushuntirishga yordam berishlari kerak.
- **Amaliy tajriba olishga yordam berish:** Ota-onalar o'smirlarga turli kasblar sohalarida amaliy tajriba olishga, stajirovka qilishga yordam berishlari, ularni turli kasblar vakillari bilan uchrashtirishga yordam berishlari kerak.
- **O'smirlarning o'zini anglashini rivojlantirish:** Ota-onalar o'smirlarga o'zlarini anglashga, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga yordam berishlari, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam berishlari kerak.
- **Motivatsiyani oshirish:** Ota-onalar o'smirlarni qo'llab-quvvatlash, ularning harakatlarini maqtab, ularga o'zlariga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam berishlari kerak.

Xulosa. O'smirlarda kasb tanlash motivlarini oshirish – ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omil hisoblanadi. O'smirlarga o'z qiziqishlari

va qobiliyatlarini anglashga yordam berish, ularga kasblar haqida to'liq ma'lumotlar taqdim etish, amaliy tajriba olish imkoniyatini yaratish, moliyaviy imkoniyatlarni oshirish va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish o'smirlarning kasb tanlash motivlarini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligining "Kasb-hunar ta'limi to'g'risida"gi Nizomi (2017).
2. Abduraxmonov, O. (2020). *O'smirlilik psixologiyasi*. Toshkent: "Sharq".
3. Mirzoyev, A. (2019). *Kasb tanlash bo'yicha maslahat berish*. Toshkent: "Toshkent universiteti".
4. Shokirov, R. (2021). *O'smirlarning psixologik xususiyatlari*. Toshkent: "O'zbekiston".
5. Валиева, Н. А. (2020). Философия религии, ее особенности и роль в обществе. Ученый XXI века, (1 (60)), 15-19.
6. Валиева, Н. А. (2023). 1917 ЙИЛ ФЕВРАЛЬ-ОКТЯБРЬ ОРАЛИФИДА ТУРКИСТОН. GOLDEN BRAIN, 1(30), 208-214.
7. Валиева, Н. (2023). ТУРКИСТОНДА БОШҚАРУВ ТИЗИМИ АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИДА. Talqin va tadqiqotlar, 1(19).
8. Abdumajitovna, V. N. (2023). RUSSIAN COLONIAL POLICY IN TURKESTAN-ESTABLISHMENT OF A CENTRALIZED ADMINISTRATIVE SYSTEM. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(01), 54-57.
9. Валиева, Н. А. (2023). 1917 ЙИЛ ФЕВРАЛЬ-ОКТЯБРЬ ОРАЛИФИДА ТУРКИСТОН. GOLDEN BRAIN, 1(30), 208-214.
10. Юлдашева, Н. С., Юсупова, Л. А., Исмаилов, Б. М., Валиева, Ш. Ш. К., & Нурманов, С. Э. (2023). СИНТЕЗ 2, 5-ДИФЕНИЛГЕКСИН-3-ДИОЛА-2, 5 НА ОСНОВЕ АЦЕТИЛЕНА И АЦЕТОФЕНОНА. Universum: технические науки, (3-4 (108)), 21-26.